

Meer handel, meer werk

De snel groeiende wereldhandel en de toenemende kapitaalmobiliteit hebben de arbeidsmarkten in meer en minder ontwikkelde landen dicht bij elkaar gebracht. Niet tot onverdeeld genoegen van een ieder in de rijke wereld. De oplopende werkloosheid van minder geschoolden in Europa, de reële loondaling van de laagstbetaalden in de VS en de toenemende invoerconcurrentie van lage-lonenlanden zijn voor velen geen los van elkaar staande ontwikkelingen. Via de handel in arbeidsintensieve producten concurreert ongeschoolde arbeid thans wereldwijd, met de industrialiserende ontwikkelingslanden als winnaars op termijn.

Het is interessant hoe bij de mogelijke verbanden tussen werk en handel intuïtie (slaat Marx weer toe?) en emoties (tegen 'Aziatische mieren' valt niet te concurreren) het lijken af te leggen tegen theorie en feiten. Op een recente bijeenkomst over globalisering van de arbeidsmarkt heeft Jagdish Bhagwati daarom de verschillende argumenten die de afgelopen tijd naar voren zijn gebracht aan een kritische beschouwing onderworpen¹. Uitgangspunt daarbij was de vraag of (1) handelsliberalisatie dan wel andere vormen van handelsintensivering de positie van ongeschoolden benadelen, en (2) of dit de afgelopen decennia metterdaad het geval is geweest.

Uitgangspunt van Bhagwati's analyse is Samuelsons bekende theorema dat bij onvolledige specialisatie factorbeloningen in de handeldrijvende landen naar elkaar toe zullen groeien (aangenomen dat reële loondaling in rijke landen niet is uitgesloten). Meer in het bijzonder maakt hij gebruik van het Stolper-Samuelson argument waarbij daling van de reële beloning van ongeschoolden is gekoppeld aan een daling van de relatieve prijs van met ongeschoolde arbeid voortgebrachte produkten. Handelsgegevens voor industrieproducten in de VS laten echter juist een (geringe) stijging van de relatieve invoerprijs zien. Omdat invoer arbeidsintensiever en scholingsintensiever is dan uitvoer, betekent dit dat de relatieve prijs van arbeidsintensieve produkten eerder gestegen dan gedaald is. Daling van de reële loonvoet kan derhalve moeilijk aan handel toegeschreven worden. Vergelijkbare ontwikkelingen zijn voor Duitsland en Japan vastgesteld.

Theoretisch interessant is vooral Bhagwati's argument dat zelfs bij een daling van de relatieve prijs van arbeidsintensieve goederen geen prijsdaling van ongeschoolde arbeid behoeft op te treden. Immers, bij volledige specialisatie (waarbij invoer niet langer concurreert met inmiddels beëindigde binnenlandse productie) geldt het Stolper-Samuelson theorema niet langer. Invoerprijsdaling vertaalt zich via ruilvoetwinst in een welvaartstoename voor diegenen die arbeidsintensieve goederen consumeren, met als uiteindelijk effect een reële loonstijging van zowel ongeschoolde als geschoolde arbeid. Terwijl meer handel via toenemende specialisatie in scholings-

intensieve produkten dus in eerste instantie leidt tot loondaling voor ongeschoolde arbeid, veert bij volledige specialisatie de beloningsvoet weer terug en kan bij voldoende groei de eerdere daling zelfs teniet worden gedaan. Gezien het relatief hoge aandeel van arbeidsintensieve produkten in het consumptiepatroon van de laagstbetaalden, is dit argument ook uit verdelingsoogpunt relevant.

De Britse econoom Adrian Wood stelt hiertegenover dat omvangrijke hoeveelheidsaanpassingen via vergrote invoer onmiskenbaar van invloed zijn geweest op de positie van ongeschoolden. Met dit argument raakt hij de kern van het debat. Bij betrekkelijk onveranderde relatieve goederenprijzen weerspiegelt de ontwikkeling van de invoer immers binnenlandse vraag- en aanbodveranderingen. Technische vernieuwingen hebben zich met name bij scholingsintensieve goederen voorgedaan (en daarbij ongeschoolde arbeid uitgestoten). Relatief zijn in de rijke landen deze activiteiten dan ook gegroeid ten koste van arbeidsintensieve processen, met twee gevolgen. Het afnemende binnenlandse aanbod van arbeidsintensieve goederen heeft de invoer gestimuleerd, terwijl terzelfder tijd het beloningsverschil tussen geschoolde en ongeschoolde arbeid is geprononceerd. Toegenomen handel is in deze gedachtengang gevolg van technische ontwikkeling, geen oorzaak van werkuitstoot.

Waarom, ten slotte, zijn de relatieve prijzen van arbeidsintensieve goederen in rijke landen niet gedaald? De geïndustrialiseerde landen hebben in het recente verleden met succes het 'nieuwe protectionisme' geïntroduceerd via een scala aan niet-tarifematische belemmeringen. Dit zal onder de regels van de WTO niet zonder meer kunnen doorgaan. Breekt dan de hel pas echt los op de invoermarkten? Bij goed beleid hoeft dat niet en is het zelfs niet waarschijnlijk. Daarvoor zijn een aantal klassieke maatregelen denkbaar. In ontwikkelingslanden een zinnig bevolkingsbeleid en verhoogde arbeidsabsorptie door snelle ontwikkeling (waar nodig met steun van buiten). In rijke landen voortgaande produktiviteitsverbetering (goed onderwijs, voldoende R&D en betere infrastructuur), herscholing en redelijke aanpassingscompensatie. Geen protectionisme, en zeker niet met een beroep op arbeidsnormen of milieuoverwegingen die een betere behartiging dan door handelsbepalende maatregelen verdienen.

A. Kuyvenhoven

1. J. Bhagwati, Trade and wages; a malign relationship?, gepresenteerd op de Workshop "Globalization of Labour Markets", Network EU-LDC Trade and Capital Relations, Nederlands Economisch Instituut, Rotterdam, 15-16 mei 1995.